

ЛИТЕРАТУРНИЯТ ДЕКОНСТРУКТИВИЗЪМ
КАТО „НОВОГОВОР“

ВОЙЧЕХ СКАЛМОВСКИ

Както всяка формулировка, стремяща се към стегнатост, и заглавието на тази статия¹ изисква доуточняване. Под „деконструктивизъм“ тук се разбира литературнокритическото направление, наричано също „постструктурализъм“, „съвременна теория на литературата“ или просто теория, а тема на статията е опитът да се покаже, че явлението има характер на идеология и че това личи и от езика на деконструктивистите. Основоположници на направлението от края на 70-те години са членовете на т. нар. Йелска школа (Харолд Блум, Джефри Хартман, Пол дьо Ман, Дж. Хилис Милър; а по-късно: Питър Брукс, Шошана Фелман, Барбара Джонсън), а през последното десетилетие се разпространи в американските университети и бе приет на някои места в Европа. Представителят на това направление в Кембридж, Стефан Хеат, определя по следния начин позицията на неговия предмет в своя първи доклад през 1989 г.:

„В известна степен деконструктивизмът стана синоним на съвременната литературна теория главно поради (своя) академичен успех, преди всичко в САЩ. Този успех в голяма степен се дължи на факта, че концентрирането на вниманието върху текстуалността даде на изследването на литературата и на хората, занимаващи се с това, нов, собствен предмет, (а именно) специфична и мощна (powerful) перцепция и практика: специфична поради акцента върху текстуалността, поради чисто езиковото прочитане, мощна поради начина, по който (този метод) подчинява на себе си не само литературата, но и всички видове дискурси: произведения на философията, социологията, историята. . . (всичко това) подлежи на неговата интерпретация (reading); деконструктивизмът се явява като (не-) теория на теорията ((non-) theory of theories)“².

Терминът деконструкция — наименование на оригинална познавателна операция, произхожда от съчиненията на Жак Дерида (р. 1930 г.), френският наследник на Мартин Хайдегер и философски патрон на разглежданата тук

¹Текстът е преработена версия на доклад, изнесен на заседание на комисията по езикознание към Краковския отдел на ПАН на 8. III. 1990 г.

²S. Heath. Modern literary theory. „Critical Quarterly“ (Manchester), vol. 31, 2 (1989). 36-37.

доктрина. Подобно на Хайдегер, Дерида приема, че съществуването е трансцендентно в този смисъл, че се намира не само извън обсега на сетивата, но и на понятията, които са само временни приближавания. Оттук и враждебността към т. нар. логоцентризм (в който на термина *logos* отговаря в по-голяма или по-малка степен *signifié* на Ф. дьо Сосюр) и акцентът върху „текстуалността“ или езиковата артикулация, която от тази гледна точка дословно става (т. е. конструира) достъпна за нас действителност. Използвайки терминологията на Сосюр (популяризирана в неезиковедските кръгове през шестдесетте години от спекулативния структурализъм), тази артикулация на света се състои от знаци, които се свеждат именно до *signifiants*, като че *signifiés* са практически недостъпни на човешкия разум. Точно казано, единствената истинска същност на *signifiants* са разликите между тях, докато *signifiés* са проекции „конструкти“ на своите *signifiants*. Следователно действителността е своеобразен „текст“, и, опитвайки се да изследваме задълбочено света, можем единствено да го интерпретираме. Главният инструмент на тази откривателска интерпретация според Дерида е т. нар. деконструкция на йерархическите опозиции, представляващи според него основата на разликите между *signifiants*, а следователно явяващи се до известна степен същност на знаците, посредством които светът се явява на нашето съзнание.

В този подход е лесно да се долови ехото от някои крайни изказвания на дьо Сосюр за езика като „система от разлики и само разлики“, както и на обобщенията на метода на фонологията (срв. използването на бинарни опозиции от Клод Леви-Строс за интерпретация на митове и на Лакан в психоанализата). Според Дерида езикът е система от йерархични позиции от типа: причина/следствие, съзнание/подсъзнание, мъж/жена и т. н., и именно те конструират „текста“ на съществуването. Тъй като „истинският“ Бит в основата си е непознаваем (срв. Хайдегеровото задраскано *Sein*), тези опозиции са произволни и олицетворяват единствено нашите предпочитания. Задача на философа става демаскирането на тази епистомологична узурпация чрез разкриване изкуствеността на тези йерархии. Законосъобразността на тази процедура Дерида обосновава с твърдението, че самата действителност отърсва от себе си този понятияен корсет: внимателната интерпретация показва, че понятията се деконструират, противно на волята на използващите ги. Например в текстовете на Фройд опозициите от типа: съзнание/подсъзнание, действителност/сън и т. н. внушават превъзходството (или положителното охарактеризиране) на първите членове, докато в това време ролята, която в неговата теория играят понятията „подсъзнание и сън“, показва, че всъщност те са доминиращите елементи. Това умозаключение напомня хегелианско-марксистката концепция за действителността като „борба на противоположностите“ и исторически необходимата еманация „на потиснатите“; тази парадигма бе приета от левия структурализъм от 60-те години. Пренасянето на тези понятия в литературознанието — главно от Белг, Пол Дьо Ман (1919—1983), който през последните тринадесет години на своя живот преподава теория на литературата в Йейл³, оплоди литературния деконструктивизъм. Неговата същност е отворена — твърде демон-

---

³ Срв. Christopher Norris, Paul de Man. Deconstruction and the Critique of Aesthetic Ideology. Routledge. New York & London, 1988; тази книга съдържа вече първите — комплицирани — бележки по повод разкриването (благодарение на изследването на аспиранта

стративно — субективизация на литературните изследвания, отъждествявани с т. нар. criticism, или свързване на анализа и интерпретацията на текстовете. Цел на тези изследвания (появяващи се обикновено във формата на есета с тема отделни произведения или техните групи) престана да бъде формалният анализ, възпроизвеждане на авторовите намерения или ситуиране на творбата в исторически контекст, а стана тяхната нова интерпретация, т. нар. reading. Това е последица от предположението, че обективният десигнат на текста — неговият „logos“ — всъщност не съществува, и че критикът придава значението. Авторското намерение е несъществуващо, защото потребителят на езика не властва над него, по-скоро езикът (или артикулацията на действителността) властва над говорещия. Този подход здраво се

корені в „класическия“ структурализъм (спекулативен); да си припомним, че Гомбрович в един от своите късни текстове⁴ с гордост напомня една своя формулировка от „Сватба“: „Всъщност не ние изговаряме думите, а те нас“, а Ролан Барт казва, че „раждането на читателя се извършва с цената на смъртта на автора“.⁵ Деконструктивизмът прие това становище с благодарението на инвентар, т. е. и със склонността към метафорични формулировки или неща, в основата си неточни. Подсилващ момент за позицията на критика-интерпретатор относно автора (и евентуално към традиционните критици) е деконструктивната концепция за действителността като своеобразен „текст“ (Дерида го назовава *archi-écriture*), чиято част представлява даденият писан текст (*écriture*). Тъй като за разбирането на съответния текст е необходимо знаенето на контекста, границата между *écriture* *archi-écriture* всъщност не съществува, всичко е текст (Дерида: „il n'y a pas de hors-texte“, „извънтекстова действителност не съществува“), произволен критически коментар — а reading става нов елемент на целостта, създаващ едновременно значението на анализираната творба. Висшестоящата позиция на критика-деконструктивист над автора се състои в това, че първият разбира механизма на автодеконструкция на езика, който позволява да се открие съдържание, понякога неподозирано от автора и някак пренесено в текста посредством недисциплинирания език. Тази процедура налага асоциации с търсенето на „класово съдържание“ в литературните творби от марксистките критици, и в основата на някои анализи, деконструиращи марксизма наравно с фройдизма, представлява охотно призовавана система на отнасяне с безупречен научен статус.

Доктрината на контекста като своеобразен текст или — в практиката — откритието на произволен коментар, създава собственото неудобство на всяка относителност, а именно — как да се съвмести възможността за много интерпретации с претенциите на дадения критик, че именно неговият анализ е изключително многозначен? По силата на обстоятелствата тук се открива широко поле за действие на „неоспорваните авторитети“ в йерархията на установяване, позоваваща се на груповото одобряване (за да не го наречем: актуалната мода). Този спекулативно-убеждаващ характер на де-

---

Ортин дьо Грайф от университета в Леувен) на факта, че дьо Ман е публикувал по време на окупацията статии в белгийския „Le Soir“, който вестник по време на войната заема пронемска позиция, и, което е по-важно — някои от тези статии носят антисемитски отзвук. Положението на деконструктивизма значително отслабна в САЩ след публикуването на тези факти (срв. статията на Дейвид Лехуан, „Deconstructing de Man's Life“, „Newsweek“, Febr. 15, 1988).

⁴ J'etais le premier structuraliste. „La Quinzaine Litteraire“, 1. V. 1967.

⁵ R. Barthes. Image. Music. Text. Hill Wang, New York, 1977, p. 184.

конструктивните процедури води дотам, че заявената от него цел е по-скоро „вглеждане“ (insight), отколкото определена констатация, че те дават по-скоро „придобивка“ (pay-off), отколкото резултат, и че най-често употребяваното в тях прилагателно е „мощен“ (powerful), а не „истински“. По тази причина деконструктивизмът се изплъзва от критерия за възможно фалшифициране на неговите твърдения и следователно тази доктрина може да се причисли към псевдонауката в Попъров смисъл. Тя моделира мнение, претендиращо за установеност, при което контрааргументите се разглеждат — по начин, характерен за т. нар. „системи на съмнението“ (термин на Ижиковски), — като предварително предвидена защита на демаскираните противници. Един от най-популярните учебници за тази теория завършва по следния начин: „Слуховете (rumours), че деконструктивистката критика омаловажава значението на литературата, препоръчва на читателя игра на свободни асоциации и елиминира понятието за значение и (установено/ предметно отношение / . . . / могат най-добре да се разберат / . . . / като защитни рефлексии по отношение на твърденията за езика и света, формулирани от критиците (с тази ориентация) в произведенията, които обясняват.“⁶

Тъй като анализите от този тип са по закон дълги и стилистично неясни (за което става дума по-долу), трудно е да се посочи някакъв стегнат пример за арбитралност и нерелевантност на деконструктивистките текстове; като илюстрация ще посочим само едно произведение от този тип: книгата на Шосана Фелман „Скандалът на говорещото тяло: Дон Жуан от Аустин или прелъстяване в двата езика.“⁷ Това е интерпретация на „Дон Жуан“ на Молиер с термините на „актовете на говора“ на Дж. Л. Аустин (1911—1960) и при успоредното „разчитане“ на текстовете на Аустин с терминологията на психоаналитика Жак Лакан (1901—1981); изходен пункт на книгата е — по думите на Дж. Кулер — „представянето на Аустин като архисъблазнител“. Трудно е да се противопоставим на впечатлението, че този резултат се отклонява от обикновените изследователски интереси на молиеристите и на философите на езика от академичен тип.

Арбитралността и „универсалността“ на деконструктивизма се изразяват в неговия идеологически потенциал, което се проявява и в характерната политизация на тази доктрина. Тук се пресичат два фактора: теоретичните предпоставки (лесното пренасяне на понятията „деконструкция“ и „предотвратяване на йерархията“ от семантичната в институционалната област) и модните увлечения по ляв анархизъм в западните университетски кръгове. През последното десетилетие деконструктивизмът се обогати (доколкото това е вярно) с марксистката проблематика, феминизма, антирасистката и изобщо — антитоталитарна проблематика. В цитирания вече доклад С. Хеат обяснява неизбежността на този процес по следния начин: „От момента, когато езикът стане главен център на проблематиката и е главен импулс в теорията на литературата, се появява рискът от редукция до езика като своеобразна област, която бихме могли да наречем „западна метафизика“ / . . . /, в същото време обаче развитието на класовите, расовите и междуполовите противопоставяния оказва натиск върху уверени в себе си и ин-

---

⁶ Jonathan Culler. On Deconstruction. Theory and Criticism after Structuralism. (orig. ed. Cornell Univ., 1982). Routledge. London. p. 280.

⁷ Le Scandale du corps parlant: Don Juan avec Austin ou La seduction en deux langues. Seuil. Paris, 1980.

ституционално защитени творения в „литературата“, „езика“, „културата“, „английския език“ и т. н., и тези противопоставяния трябва да бъдат взети под внимание от теорията на литературата, трябва да я обхванат, (изхождайки) от тях; именно на това място трябва да бъде ситуиран и да получи отговор главният въпрос на литературата и теорията като „истински политически дискурсивен начин“.⁸

Стилистичната неравност на този фрагмент, произтичаща от неговата силна идиоматичност (problematic като съществително име и т. н.) се свързва отчетливо с неговата тенденциозност, видима в положително охарактеризираните определения „битка“, „политически“, „западна метафизика“ и т. н. В основата си това е авторитарно формулирано арбитражно мнение, че литературните изследвания трябва да се провеждат от гледна точка на лявата идеология. Читателят, оформен в Централна и Източна Европа, на това място има впечатлението *déjà vu*.

Впечатлението за идеологическа инвазия имат и хората от друг културен кръг, за което свидетелства статията на Норман Фруман, от която прилагам най-характерните части: „Когато пристигнах в университета в Минесота преди десетина години, (тамошната) Катедра по английска филология се състоеше предимно от привърженици на Новата критика (. . .). Пет години по-късно припламналите искри от Йейд и от университета „Джон Хопкинс“ се превърнаха в мощни пожари на почти всички важни университети в цялата страна. (. . .) Днес в университета в Минесота деконструктивизмът, радикалният феминизъм, Новият историзъм и различните форми на т. нар. „критика на културата“ доминират в цялата хуманитаристика (. . .). Теоретиците (на деконструктивизма) редактират най-престижните списания, контролират университетските издателства и все по-често заемат ключови позиции в академичните общества (. . .). Техният фанатизъм напомня този на якобинците. Те се чувстват като участници в решаващите битки с развратения враг за душата на обществото.“

Може ли това състояние на нещата да се приеме за сериозно? Преди две години бях член на комисия, оценяваща кандидатите за два поста (за преподаватели) по романтизъм и съвременна поезия. Прочетох 240 заявления. Биографиите и добавените към тях копия препращаха към такива автори като Дерида, Дьо Ман, Фуко, Ролан Барт, Юлия Кръстева, Хилис Милър и т. н.; затова пък изобщо не фигурираха имената на Аристотел, Дриден, Джонсън, Колерич, Арнолд или поне Елиът и Ричардс (. . .). Преди три години на всички студенти по английска филология бе наложен задължителен курс, назован евфемистично „изследване на литературата“. В действителност той пропагандира интелектуалните и морални преимущества на съвременната теория и разглежда всички някогашни подходи към литературата като представляващи интерес единствено от историческа гледна точка“.⁹

Дори повърхностната среща с литературния деконструктивизъм не оставя никакви илюзии за неговия идеологически характер. Специфичният стил на привържениците на тази доктрина може да се разглежда като вариант на тоталитарната реторика, наречена за по-кратко „новоговор“. Син-

⁸ S. Heath, p. 41.

⁹ N. Fruman, „Deconstruction and Academic Politics“, „The Salisbury Review“, VIII, 1 (Sept. 1989), p. 36-37.

тетичната статия на Лешек Беднарчук „Новоговор. Проблематика и изследователски перспективи“¹⁰ определя следните характерни черти на този стил: (1) двойна ориентация, (2) свързване на прагматичност с ритуалност, (3) „магичност“, т. е. създаване на фикция на действителността, (4) арбитражна семантична манипулация, (5) неяснота, (6) идеоматичност на формулировките, както и (7) селективност на съдържанието. Макар че изследването на Беднарчук се отнася главно към нацистката и комунистическата реторика, изброените черти лесно могат да се забележат и в деконструктивистките текстове. Ще се опитам да илюстрирам това с един (също повърхностен) преглед:

Към (1) — Съдържателност: по-голямата част от постоянните термини на „теорията“ е охарактеризирана чрез допълнителни или отрицателни асоциации, свързани с тях. Типични негативни термини са напр.: „йерархия“, „система“, „институция“, „контрол“, „канон“; позитивни термини са: „маргинален“ (асоциация: обърнат на гръб от „система“, а освен това: демаскиращ, значещ, революционен), „радикален“, „противящ се“. Тук също спадат демонстративните позовавания към групи (като че ли) маргинализирани: жени, хомосексуалисти, цветнокожи, жители на Третия свят. Позитивното охарактеризиране често е усилено от съдържателни термини от типа: powerful, pertinent, value and force, както и оценяващи определители: „представя“, „потвърждава“ и т. н. Много неологизми и терминологични каламбури притежава еднозначната прибавка, напр. „фалоцентризъм“ (тенденциозна оценка от „мъжка“ гледна точка, приемаща същевременно съществуването на еднозначно съдържание на изказването (le véel), термин, предложен от Ю. Кръстева за означаване на като че ли специфичната женска ситуация в и по отношение на света: (vrais + réel) и т. н.

Към (2) — Прагматичност и ритуалност: от гледна точка на универсалните претенции на доктрината деконструктивистките анализи могат да се използват и прилагат към произволен текст, но техният пункт на достигане е предвидим; оформя го потвърждаването на предположенията на доктрината и доказването, че анализираното явление може да породи „канонично“ изказване (в позитивен смисъл), както в цитирания пример на „редукция“ на Молиер и Аустин към Лакан.

Към (3) — „Магичност“: внушението, че деконструктивистките анализи протичат в специална сфера, в която посредствените (или „позитивистични“) закони на разбиране подлежат на прекратяване. Както пише Culler: „Тъй като не съществува четене (reading), което не може да бъде подобро, всяко четене е погрешно четене (misreading); това обаче не води до монизъм, а до двойственост на преместванията (double movement). Излизайки срещу твърдението, че след като всяко четене е грешно, всичко е позволено, приемаме твърдението, че лошото четене е грешно; но, борейки се срещу позитивистичното твърдение, че те са грешни, тъй като безуспешно се опитват да достигнат истината, приемаме принципа, че истинските четения са единствено изключителен и рядък случай на погрешните четения: че са грешни четения, при които грешното е погрешно уловено (misreadings whose misses have been missed). Такова разглеждане на проблема за „погрешните четения“

¹⁰ I. Rokozyova, V. Tvardwik (ред.). Новоговор. Материали от научната сесия, посветена на проблемите на съвременния полски език в Ягелонския университет от 16 до 17 януари 1981 г., Полша. Лондон, 1985, с. 27-41.

може би не е еднородна и монолитна позиция, но — както биха казали нейните привърженици — е съпротивление на метафизичната идеализация и придава темпорална динамика на интерпретационната ситуация.¹¹

Последното изречение в този цитат поразително напомня на марксистката „диалектика“ и характерното извинение за логическата некохерентност посредством апелване към „конкретната ситуация“.

Към (4) — семантична арбитралност: деконструктивизмът я реализира в двояк способ. Първо — много от термините, използвани от привържениците на доктрината, имат специално, различно от разговорното значение (напр. „текст“ като синоним на действителността, и т. н.); тази процедура е санкционирана философски от Дерида, който я нарича „палеонимия“ (запазване на старото значение и успоредно въвеждане на новото). Второ — деконструктивистката стилистика поощрява — дори направо задължава — пишещите към създаване на неологизми от типа: *mentation* (или формулирани чрез термините на неадекватната теория), „оргазмен текст“, *thereness* (нем. *Dasein*) и т. н. Тук трябва да се присъедини демонстративната промяна на конотацията от рода на: „the more (. . .) creative the reader is (. . .) the more she is manipulated by (. . .) the author“.¹²

Към (5) — Неяснота: произтича от програмното използване на метафорични изрази и словесни игри; последните Дерида обосновава като т. нар. „взаимно мотивиране на signifiants“, което прави възможно използването на каламбури като аргументи в практиката, напр. интерпретацията на понятието *history* като *his story* или „неговата версия“ (предпол.: тенденциозна).

Към (6) — Идиоматичност: достигнала е така далече, че тези текстове са почти непреводими (срв. цитирания извод на Culler по повод *misreadings*). И тази черта е санкционирана чрез практиката на самия Дерида, който с удоволствие използва неологизми с трудно за прецизиране значение. Пример може да бъде едно от основните понятия на неговата теория: *différance*, в който — а - а трябва да внушава активния характер на това съществително; трябва да определила понятиятната неяснота, която възниква при опита да се улови каквото и да е. Опитвайки се напр. да онагледим триъгълник, се натъкваме на съвкупност от разлики, отделящи тази фигура от напр. окръжността или четириъгълника (пасивен аспект, *différence*), и същевременно с безкрайно активно диференциране — от всички възможни триъгълници; вместо *présence* се появява *différance*. . .

Към (7) — Селективност на съдържанието: не изисква коментар. Построената по доктрината аксиома за важност на „маргиналните явления“ и своеобразният канон на интелектуалните авторитети, представящи антиемпиричната европейска традиция (Хегел, Маркс, Ницше, Фройд, Хусерл, Хайдегер) позволява избора на такива теми, които в най-голяма степен отговарят на вкуса на интерпретатора. Характерен пример е т. нар. феминистична критика *ad pauseam*, оборваща темата за недъгавостта на жените в историята, по начин, изключително напомнящ марксистката обесия за „класовите конфликти“. Разгледаните черти от стила на изказ на адхерентите на деконструктивизма показват, че това е своеобразен новогovor, и че могат да се съзрат подобни функции и като тези, които е изброил в своята статия Беднарчук по повод политическия новогovor. Това са: (1) убедителна

¹¹ J. Culler. p. 178.

¹² J. Culler. p. 71.

функция — или внушението за компетентността и интелектуално-моралната извисеност на говорещия; (2) дисторсивно - парализираща функция — или поставяне на приемащия в безсилна позиция (или от липса на аргументи, или от липса на езикови средства, в които тези аргументи би трябвало да бъдат формулирани); (3) перформативна функция — или създаването на впечатлението, че нещата и ситуациите, за които става дума, са основна част от действителността (напр. „междуродови борби“ между „класите“ на жените и мъжете); (4) контролираща функция — или свръхване на разположението на употребяващите (усърдност в използването на предписаната терминология, съставяне на пантеона на цитираните авторитети и „радикализъм“ на изразяваните мнения позволяват лесно да се отделят „привържениците“ от „противниците“.) Че такава функционалност не е единствената теоретична възможност, свидетелства следният фрагмент от цитираната вече статия на Фруман: „Много от моите аспиранти са учудени и обезпокоени от състоянието, в което се намират (понастоящем) аспирантските изследвания, но смятат, не без основание, че, ако възнамеряват да получат работа в някой от престижните университети, трябва да се присъединят към хора. Познавайки човешката натура, няма защо да се учудваме, че мнозина постъпват така. Много от тях, които са разговаряли с мен на тази тема — често със съпротива и неудобство, — са изненадани и дълбоко объркани. Те не виждат връзка между новите доктрини, с които ги бомбардират, и мотивите, в името на които са се посветили на обучението. В последно време чуват на всяка лекция, че обожаваните досега от тях книги не само са расистки, „родово“ тенденциозни (sexist), капиталистически и т. н., но и не подлежат на интерпретация. Търсенето на определено значение, определено поне в най-общ смисъл, се оказва фикция. (. . .) Като философия на езика, както и на текстовете, деконструктивизмът е твърде забъркан, твърде противоположен спрямо който и да е възглед за света (. . .), за да успее да се превърне в такава заплаха за хуманистиката, каквато понастоящем представлява, ако не съществува фактът, че навсякъде той се е превърнал в съставна част от политическата програма, атакуваща систематично западните стойности и западната култура. В качеството си на такъв той е възприет от най-различни академични радикали, много от които имат съвсем неясна представа за какво става дума в него.“¹³

Представеният тук образ на деконструктивизма е опростен, тъй като това направление бе разгледано като единна цялост, а той има много форми с различни интелектуални качества — това не е единствено карикатура. Прагматичният му успех е интерпретиран от множество сериозни философи на културата¹⁴ като реакция на чувството за маргинализация (а следователно — заплаха за ролята) на хуманистиката в света, доминиран все повече от точните науки, най-вече от факта, че настроението на вътрешно неспокойствие и неудовлетворение улеснява съюза с различните форми на идеологическа демагогия. Във връзка с това си струва да се цитира мнението на Алан Блум, чиято критическа книга за състоянието на американската уни-

¹³ N. Fruman, p. 39.

¹⁴ Спб. Thomas Pavel. Le mirage linguistique. Essai sur la modernisation intellectuelle. Minuit, Paris, 1988. („Les comportements intellectuels discrectionnaires“. p. 179-206).

БЕЗ ДОГМА

Доктринерско-истеричният (както и да го преценяваме) стил на приведената дотук аргументация ни дава възможност да усетим атмосферата на една лишена от търпение досада, която лъха от текстовете на участващите в дискусиата, но също така ни помага да разберем мотивите им за по-омекотено или по-категорично настояване да се откажем от дотегливото усилие да практикуваме въпросната специалност. Тук обаче възниква законен въпрос: дали наистина, както твърдят някои теоретици, ние сме изправени пред необходимостта от избор — колкото опасен, толкова и безплоден — между теорията като суперструктура и теорията като специализиран изказ, между недоказуемата предпоставка и възприятието на едно хаотично разграничение. Дали в случая нямаме работа с нова категория на грешката — тази на абсолютизма, на дуализма и на признаване единствено на принципа „всичко или нищо“ (според различните опити за даване на определение), а може би просто това е „грешката на много крайната позиция“, която увеличава регистъра на вече класифицираните погрешни предпоставки и съждения в областта на историята и теорията на литературата.

„Французите имат Различието, немците имат Единството, а ние да се заловим за „Различното Единство“, съветва философът от немного старо време Бронислав Трентовски. Лексиката и стилът на нашия философ-оригинал звучат толкова съвременно, че не би следвало да изключваме възможността в неговото послание да се корени едно полезно внушение.

Говорим сериозно: като погледнем без предубеждения на действителния статус, който имат теоретичните разсъждения, откъдето и от каквото място да са огласявани, какъвто и да е реалният им познавателен обхват, ще забележим нещо неочаквано.

Деконструктивизмът със своята критика на бинарните опозиции и с неподправения интерес към „неразгадаемите“ понятия, както и с твърдението, че „няма нищо отвъд текста“ и че „не съществува текст сам в себе си“ (отправени еднакво както против редуционалистичните претенции на позитивизма, така и срещу претенциите на формализма), в областта на литературните изследвания заема медиативно-конфронтативна позиция спрямо егзо- и ергоцентричните методологически ориентации. Постмодернизмът, възприеман като критика на метатеоретическите правомощия и анализ на историческата обусловеност на дискурсите на културата, по същия начин печели „опосредствуван“ статус. Феминистичната критика без съмнение е нещо повече от израз на „женската“ субективност и няма амбицията да бъде метаезик на половата идентификация на какъвто и да е изказ. „Анализ на дискурса“ — самото определение сигнализира за посреднически статус. Новият историзъм пък отхвърля изкушенията на метатеорията и на „чистата“ наративност като една своеобразна риторика на културната историчност.

Приблизително по същия начин той се измъква от грешките, предизвикани от крайностите и познавателния статус на споменатите по-горе ориентации (с изключение на панисторическите претенции на деконструктивизма). Критиката на фундаментализма, заблудите за обективност, за неутралност и за универсалност в дадения случай не водят до скептицизъм, а по-скоро до възприемане на теорията за средния обхват, ограничена в своите обяснителни възможности до даден период (постмодернизма) и до нивото (анализ на дискурса като опосредствувано ниво между системата и сбора от